

Dôvera alebo obavy? Súvislosti ochoty dodržiavať protipandemické opatrenia na Slovensku¹

Marianna Mrva²

Sociologický ústav SAV, v. v. i., Bratislava

Trust or Worry? The Context of the Willingness to Comply with Anti-Pandemic Measures in Slovakia.

Since the beginning of the Covid-19 pandemic, the willingness to comply with the Covid-19 related public health measures has been crucial. The aim of our paper was to explore the factors related to the declared level of compliance with the anti-pandemic measures in Slovakia. Our analysis is based on three waves of the How are you, Slovakia? survey, carried out at the beginning, in the middle and at the end of 2021. Our findings suggest that demographic factors such as gender, age, and education are important in terms of compliance, but the feeling of being threatened by the coronavirus, trust in scientific institutions, and trust in the government can be even more crucial.

Sociológia 2023, Vol. 55 (No. 1: 109-133)

<https://doi.org/10.31577/sociologia.2023.55.1.4>

Key words: Covid-19; coronavirus; pandemic; trust; institutional trust; trust in government; trust in scientific institutions; threat; anti-pandemic measures; compliance with measures

Úvod

Pandémia koronavírusu Covid-19 znamenala pre celý svet vážnu zdravotnú a spoločenskú výzvu. Vlády sa ju snažili zvládnuť zavedením rôznych obmedzení, ktoré vo veľkej časti krajín nemali v minulosti žiadny precedens. Podobne sa to stalo aj na Slovensku, kde prvý potvrdený prípad ochorenia Covid-19 zaznamenali úrady 6. marca 2020 (ÚVZ SR 2020). V reakcii na výskyt vírusu sa takmer okamžite začali zatvárať školy, rušiť hromadné podujatia a vydávať odporúčania zamerané na predchádzanie nákazy. Takmer rok od vypuknutia epidémie, kým sa vakcína proti Covid-19 nestala všeobecne dostupnou, tieto a ďalšie tzv. nefarmakologické metódy boli považované za najúčinnější spôsoby ochrany proti infekcii. Ochota obyvateľov rešpektovať obmedzenia a dodržiavať opatrenia sa preto stala kľúčovou v zamedzení šírenia vírusu.

Obmedziť spoločenské kontakty, prekryť dýchacie cesty, pravidelne si umývať ruky a dodržiavať ďalšie opatrenia môžu byť v čase globálnej pandémie výsledkom čisto racionálneho uvažovania a porovnania nákladov a prínosov daných činností. Avšak už aj prvé empirické práce skúmajúce

¹ Príspevok vznikol v rámci projektu APVV-18-0218 Blízki príbuzní? Slovensko a Česko v kontexte medzinárodných komparatívnych výskumov 100 rokov od ČSR a VEGA 2/0068/22 Spoločenské súvislosti všeobecnej a inštitucionálnej dôvery na Slovensku.

² Korešpondencia: Mgr. Marianna Mrva, PhD., Sociologický ústav SAV, v. v. i., Klemensova 19, 813 64 Bratislava, Slovenská republika. E-mail: marianna.mrva@savba.sk.

dodržiavanie protipandemických opatrení poukázali na to, že dôležité sú aj ďalšie faktory: podľa nich dôvera v inštitúcie a v ich schopnosť čeliť výzvam, ktoré pandémia priniesla, významným spôsobom súvisí s ochotou dodržiavať tieto opatrenia (pozri napr. Bargain – Aminjonov 2020; Dohle et al. 2020; Dryhurst et al. 2020; Oksanen et al. 2020; Storopoli et al. 2020). Ako zistili napríklad Bargain a Aminjonov (2020), obyvatelia tých európskych regiónov, ktoré sa vyznačujú vysokou inštitucionálnou dôverou, obmedzili svoju mobilitu vo vyššej miere ako obyvatelia regiónov, kde je dôvera v inštitúcie nižšia. Slovensko dlhodobo patrí medzi krajiny s najnižšou dôverou v inštitúcie v rámci Európy (Klobucký – Mrva 2019). Napriek tomu počas pandémie väčšina spoločnosti rešpektovala nariadenia vlády a dodržovala odporúčania na zamedzenie šírenia nákazy (pozri dáta z výskumu *Ako sa máte, Slovensko? v Slovenskom archíve sociálnych dát – SASD*). V čase, keď sú krivky počtu nakazených vo svete opäť na vzostupe, považujeme za dôležité poukázať na to, ako sa menila miera dodržiavania protipandemických opatrení obyvateľmi Slovenska v rôznych fázach pandémie a aké faktory ju mohli ovplyvniť. Podrobnejšie sa pritom zameriame na vzťah pocitu ohrozenia koronavírusom, dôvery vo vedecké inštitúcie a dôvery vo vládu a ochoty obyvateľov dodržiavať opatrenia. Náš výskum je unikátny z hľadiska jeho rozsahu, ktorý umožní sledovať tieto súvislosti vo viacerých časových bodoch.

Dodržiavanie protipandemických opatrení: prehľad literatúry

V demokratických spoločnostiach sa vlády v mnohých oblastiach musia spoliehať na to, že občania dodržia pravidlá – od platenia daní až po recykláciu odpadov. Hromadné odmietnutie týchto pravidiel totiž môže viesť k narušeniu spoločenského poriadku a k spoločenským nepokojom. Počas globálnej pandémie, akú vyvolal koronavírus Covid-19, nedodržiavanie protipandemických opatrení môže mať vážne následky pre celú spoločnosť v podobe nekontrolovaného šírenia vírusu a veľkého počtu nakazených (Sedgwick et al. 2022). Vzhľadom na to, že akceptácia pravidiel obyvateľmi je nevyhnutná pre moderné vládnutie, faktory ktoré ju ovplyvňujú, už boli mnohými opísané. V súvislosti s dodržiavaním pravidiel zavedených počas kríz, akou je pandémia, výskumníci väčšinou vyzdvihujú faktor racionálnej voľby, dôvery vo vládu a ďalšie politické inštitúcie, osvojených spoločenských noriem či faktor medziludských vzťahov a prosociálneho správania (pozri napr. Chuang et al. 2015; Bish – Michie 2010; Blair et al. 2017; Devine et al. 2021; Dohle et al. 2020; Lalot et al. 2022; Murphy et al. 2020; Sedgwick et al. 2022; Six et al. 2021). V tejto práci sa však budeme venovať iba trom z nich: pocitu ohrozenia vírusom, dôvere vo vládu a dôvere vo vedecké inštitúcie.

Pocit ohrozenia vírusom

Ak občania majú sami obavy v súvislosti s nejakým problémom, s vyššou pravdepodobnosťou dodržia vládne opatrenia, ktoré sú zamerané na tento problém (Chmutina et al. 2014). Podobne to platí, ak majú pocit, že dané opatrenia sú v ich záujme. Dodržiavanie opatrení teda môže byť výsledkom čisto racionálnej voľby, ktorá zahŕňa hodnotenie rizika (rizika nakazenia chorobou alebo rizika pokuty za nedodržiavanie opatrení) a schopnosť dodržiavať tieto opatrenia (Sedgwick et al. 2022). Vychádzajúc z tejto instrumentalistickej perspektívy by sme teda mohli očakávať, že ak sa jednotlivec domnieva, že je vystavený zvýšenému riziku vážneho ochorenia spôsobeného vírusom Covid-19, bude to slúžiť ako odstrašujúci prostriedok proti nedodržiavaniu predpisov. To znamená, že ľudia z „rizikových skupín“ (t. j. vo veku nad 65 rokov alebo so súbežným ochorením) môžu byť motivovanejší dodržiavať obmedzenia, pretože následky nákazy môžu vyhodnotiť ako rizikovejšie (Murphy et al. 2020). Ako dodávajú Lalot a kol. (2022), akceptácia a rešpektovanie nariadení však môžu byť motivované okrem obáv o seba aj obavami o vlastnú skupinu či krajinu vo všeobecnosti. Vietri a kol. (2012) napríklad zistili, že hoci jednotlivci boli najviac ochotní dať sa zaočkovať v prípade, že sami boli ohrození, mnohí boli motivovaní pomôcť týmto krokom iným. Autori tento jav nazvali altruistickou citlivosťou (Vietri et al. 2012). Ako poznamenávajú Lalot a kol. (2022) na základe Segala a kol. (2018), navyše v čase globálnych kríz, ako sú masové tragédie či prírodné katastrofy, hranica medzi osobným a sociálnym ja sa môže strácať a ľudia môžu zažiť „fúziu identity“ so svojou skupinou, v dôsledku čoho sa obavy o seba a obavy o svoju skupinu výrazne prelínajú. Z tohto dôvodu sa dá očakávať, že ľudia, ktorí počas pandémie pociťujú väčšie ohrozenie seba alebo svojich blízkych, dodržiavajú opatrenia vo vyššej miere. Túto hypotézu podporujú aj mnohé empirické dôkazy pochádzajúce z výskumov realizovaných počas pandémií. Napríklad z prehľadovej štúdie autorov Bish a Mitchie (2010), v ktorej zosumarizovali zistenia dvadsiatich šiestich štúdií ohľadom determinantov ochranného správania počas pandémie prasacej chrípky vyplýva, že pocit ohrozenia vírusom, vnímaná závažnosť choroby, vnímaná účinnosť protipandemických opatrení, ako aj dôvera v authority sú dôležitými determinantmi ochranného správania. K podobným záverom dospeli aj Six a kol. (2021), ktorí skúmali ochotu dodržiavať opatrenia počas pandémie koronavírusu Covid-19 v Belgicku. Na základe dát z troch vln *Velkého korona výskumu* autori štúdie skonštatovali, že strach z ochorenia významným spôsobom súvisí s ochotou dodržiavať opatrenia vo všetkých troch vlnách výskumu. Lalot a kol. (2022), ktorí skúmali ochotu dodržiavať opatrenia počas pandémie Covid-19 v Taliansku a vo Francúzsku, takisto potvrdili súvislosť medzi obavami z vírusu a ochotou dodržiavať opatrenia. Podľa ich štúdie ľudia, ktorí mali väčšie obavy v súvislosti s koronavírusom Covid-19,

dodržovali opatrenia vo väčšej miere. Empirické výskumy teda naznačujú, že pocit ohrozenia vírusom je jeden z kľúčových faktorov dodržiavania protipandemických opatrení. Na základe nich predpokladáme, že podobná súvislosť platí aj na Slovensku a teda existuje pozitívny signifikantný vzťah medzi pocitom ohrozenia koronavírusom a mierou dodržiavania opatrení.

Dôvera vo vládu

Téma dôvery výrazne rezonuje vo vedeckých kruhoch od vypuknutia pandémie Covid-19. Veľký záujem o tému vyplýva z výrazného nárastu dôvery v štátne inštitúcie na začiatku pandémie, ktorý bol pozorovaný vo viacerých krajinách. Tak isto aj z rastúceho množstva dôkazov o tom, že dôvera v inštitúcie, ktoré sú zodpovedné za manažovanie pandémie a za vydávanie protipandemických nariadení, je v demokratických spoločnostiach kľúčová z toho dôvodu, aby boli tieto nariadenia obyvateľmi akceptované a dodržiavané.

Nový typ koronavírusu, ktorý bol po necelých štyroch mesiacoch od identifikácie prvého prípadu v čínskom meste Wu-chan vyhlásený za svetovú pandémiu, spôsobil v mnohých krajinách nárast podpory vlády a nariadení vydaných na zmiernenie dopadov pandémie. Tento efekt, ktorý sa nazýva efektom zomknutia sa okolo vlajky („rally 'round the flag“) bol v minulosti popísaný najmä v súvislosti s medzinárodnými konfliktmi a vojnami (Mueller 1973), teroristickými útokmi (Hetherington – Nelson 2003) či prírodnými katastrofami (Ramos – Sanz 2020). Jeho mechanizmus počas pandémie Covid-19 opisuje Dominik Schraff (2020) nasledovne: „keď pandémia vstúpi do fázy exponenciálneho rastu prípadov Covid-19, občania sa začínajú zomkynúť okolo svojich politických inštitúcií ako okolo záchranného kolesa. Vysoká miera neistoty v intenzívnej fáze prvej vlny Covid-19 utlmuje zvyčajné kognitívne procesy, ktoré voliči používajú na hodnotenie politického systému. Politická dôvera sa preto nezvyšuje v dôsledku hodnotenia opatrení zamedzujúcich voľný pohyb obyvateľov, ale v dôsledku dynamiky zomknutia sa okolo vlajky, ktorá je poháňaná kolektívnou úzkosťou ako dôsledku rastúceho počtu prípadov Covid-19“ (Schraff 2020: 1007).

Zomknutie sa okolo vlajky, prejavujúce sa nárastom dôvery v politické inštitúcie počas prvej, intenzívnej fázy pandémie, bolo popísané vo viacerých krajinách, vrátane Českej republiky (Kudrnáč – Klusáček 2022), Rakúska (Kritzinger et al. 2021), Švédska (Johansson et al. 2021), Dánska (Baekgaard et al. 2020), Holandska (Schraff 2020) a ďalších (pozri napr. Yam et al. 2020; Bol et al. 2021). Naopak, vo Francúzsku sa tento efekt nepotvrdil a krajina ostala aj naďalej rozdelená podľa straníckych preferencií (Kritzinger et al. 2021).

Efekt zomknutia sa okolo vlajky však nevydržal dlho ani v krajinách, kde sa prejavil najvýraznejšie (Mazza – Scipioni 2022) a skúsenosti z minulosti taktiež potvrdzujú, že väčšinou ide o krátkodobú zmenu verejnej podpory

(Johansson et al. 2021). Napriek tomu, že pokles dôvery po prvej, intenzívnej fáze pandémie je takmer zákonitý, dôvera v inštitúcie ostáva pre zvládnutie krízy naďalej rozhodujúcou.

Väčšina empirických štúdií v tejto oblasti sa zameriava na skúmanie vzťahu politickej dôvery a dodržiavania opatrení. Politickú dôveru konceptualizujú niektorí autori ako dôveru vo vládu (Han et al. 2021; Lalot et al. 2022; Wynen et al. 2022), iní ako dôveru v politikov vo všeobecnosti (Bargain – Aminjonov 2020), dôveru v národnú radu (Schraff 2020) alebo ako index dôvery vo viaceré štátne inštitúcie (Kestilä-Kekkonen et al. 2022; Nielsen – Lindvall 2021). Bez ohľadu na konceptualizáciu existuje empirický dôkaz, že medzi dôverou v politické inštitúcie a dodržiavaním protipandemických opatrení je pozitívny vzťah. Poukazuje na to napríklad výskum Han a kol. (2021), ktorí analýzou vzorky viac ako 7000 respondentov z 23 krajín sveta zistili pozitívnu súvislosť medzi dôverou vo vládu a chránením sa proti vírusu prostredníctvom umývania rúk, vyhýbania sa preplnených miest a dobrovoľnej karantény. K podobným záverom dospeli aj Olsen a Hjort (2020) vo svojom výskume uskutočnenom na dánskej vzorke a prvé analýzy zo Slovenska taktiež podporujú túto hypotézu (Caplanova et al. 2021). Podľa nášho prehľadu literatúry sa jediná negatívna korelácia medzi politickou dôverou a dodržiavaním opatrení prejavila v Brazílii, kde však premiér Bolsanáro otvorené šíril konšpirácie o koronavíruse a vyzýval svojich podporovateľov, aby nedodržiavali odporúčania ohľadne sociálneho odstupu (Storopoli et al. 2020). Na základe týchto zistení predpokladáme, že medzi dôverou vo vládu a dodržiavaním opatrení existuje na Slovensku pozitívny vzťah.

Dôvera vo vedecké inštitúcie

Dôvera vo vládu a iné politické inštitúcie môže byť len jedným z aspektov dôvery, ktorý formuje akceptáciu a dodržiavanie opatrení proti infekciám. V takej komplexnej situácii, akou je pandémia, sa ľudia musia spoľahnúť aj na relevantných odborníkov (Hendriks et al. 2016). Dôvera vo vedu teda môže zohrávať dôležitú úlohu v čase pandémie. Počas pandémie Covid-19 v mnohých krajinách vrátane Slovenska epidemiológovia, virológovia a iní odborníci sa výrazným spôsobom podieľali na formovaní debaty o pandémii. O dôležitej úlohe vedcov v tejto situácii vypovedá napríklad aj reprezentatívny výskum uskutočnený v Nemecku, z ktorého vyplýva, že väčšina ľudí skôr dôveruje vedcom ako politikom a viac ako 80 % respondentov súhlasilo s tým, že politické rozhodnutia týkajúce sa Covidu-19 by mali byť založené na vedeckých dôkazoch (Wissenschaftsbarometer Corona Spezial 2022). Dôležitosť dôvery vo vedu sa preukázala pri niektorých ochranných typoch správania, ako napríklad očkovanie (Hamilton et al. 2015), ale ako uvádzajú Dohle a kol.

(2020), vo vzťahu k iným zdravotným rizikám je stále málo dôkazov. Ich výskum uskutočnený na nemeckej vzorke však potvrdzuje hypotézu o pozitívnom vzťahu medzi dôverou k vedcom a prijatím ochranných opatrení respondentmi. Na signifikantnosť dôvery vo vedu poukazuje aj výskum Hromatka a kol. (2021), realizovaný v Chorvátsku, ako aj ďalšie výskumy (Plohl – Musil 2021; Pagliaro et al. 2021; Kazemian et al. 2021). Z hľadiska Slovenska, ktoré počas pandémie prechádzalo viacerými turbulentnými politickými zmenami, je zaujímavá aj interpretácia Hafner-Finka a Uhana (2021), ktorí rešpektovanie vládnych opatrení ľuďmi aj počas obdobia rozpadu vlády v Slovinsku vysvetľovali posunom dôvery z vlády na iný relevantný objekt dôvery, na expertnú skupinu lekárov a farmaceutov.

Náš predpoklad v súvislosti s dôverou vo vedu je pozitívny signifikantný vzťah medzi touto premennou a dodržiavaním opatrení.

Okrem dôvery a pocitu ohrozenia vírusom literatúra upozorňuje aj na dôležitosť niektorých sociodemografických premenných:

Pohlavie

Pohlavie bolo odbornou literatúrou už dávno rozpoznané ako kľúčový faktor pre ochranné správanie (Bish – Michie 2010), čo sa potvrdilo aj v prípade koronavírusovej pandémie. Napríklad Dohle a kol. (2020) zistili, že hoci muži umierali na dôsledky nákazy vírusom Covid-19 vo väčšej miere, ochranné opatrenia prijímali v menšej miere. Toto zistenie je v súlade so zisteniami, ktoré poukazujú na menší výskyt zdraviu prospešného správania a väčší výskyt rizikového správania u mužov (Bish – Michie 2010). Súvislosť medzi vnímaním rizika a pohlavím sa potvrdila aj na Slovensku, kde ženy vnímali ohrozenie koronavírusom intenzívnejšie (Bahna et al. 2020).

Vek

Vek ako kľúčovú premennú pre dodržiavanie opatrení taktiež zdôrazňuje mnoho štúdií (Wang et al. 2021). Napríklad Nivette a kol. (2021) na švajčiarskej vzorke zistili, že ľudia starší ako 45 rokov výrazne viac dodržiavali sociálny odstup počas Covidu-19 ako ľudia vo veku 18 až 25 rokov. Tieto výsledky sú v súlade so zisteniami zo Španielska, kde Gutiérrez a kol. vo výskume uskutočnenom počas lockdownu zistili, že pravidlá porušovali najmä mladí ľudia do 30 rokov (Jaureguizar et al. 2021). Vo výskume Heemskerk a kol. (2021) uskutočnenom na medzinárodnej vzorke sa taktiež potvrdila pozitívna súvislosť medzi starším vekom a dodržiavaním opatrení.

Vzdelanie

Vzťah medzi najvyšším dosiahnutým vzdelaním a dodržiavaním opatrení je už menej jasný. Existujú výskumy, ktoré poukazujú na pozitívny vzťah medzi týmito premennými, iné však nenašli medzi nimi signifikantnú súvislosť (Bish – Michie 2010). Napríklad Zhao a kol. (2020) identifikovali v Hong Kongu väčšiu mieru dodržiavania opatrení u vyššie vzdelaných, avšak podľa výskumu Nivette a kol. (2021) práve jednotlivci s vyšším vzdelaním boli tí, u ktorých nedodržiavanie opatrení bolo početnejšie. Napriek nekonzistentnosti výsledkov tieto výskumy naznačujú, že vzdelanie môže súvisieť s dodržiavaním protipandemických opatrení, preto ho zahrňame aj do našich analýz.

Ekonomická situácia

Mnohé obmedzenia zavedené počas pandémie mali nepriamy vplyv na ekonomickú situáciu domácností (pozri napr. TS ASMS 27. apríl 2020). V súvislosti s tým empirická literatúra upozorňuje na to, že ľudia v ťažšej finančnej situácii a ľudia, ktorí sa viac obávali ekonomických dôsledkov pandémie, menej dodržiavali zavedené opatrenia. Potvrďuje to napríklad výskum Wright a kol. (2020) uskutočnený na americkej vzorke či výskumy Siegrist a kol. (2021) a Nivette a kol. (2021) uskutočnené na švajčiarskych vzorkách. Z týchto dôvodov premennú reflektujúcu ekonomickú situáciu domácností sme sa aj my rozhodli zahrnúť medzi možné determinanty dodržiavania opatrení.

Slovensko počas pandémie Covid-19 – politický a spoločenský kontext

Prvý prípad ochorenia Covid-19 bol identifikovaný na Slovensku 6. marca 2020. V tomto čase už bol vírus známy svojou vysokou infekčnosťou a ovládal verejný diskurz na celom svete. Podobne ako v iných krajinách, vírus vyvolal veľké obavy aj na Slovensku. Podľa výskumu *Ako sa máte, Slovensko?*, koncom marca 2020 iba 15 % respondentov sa necítilo byť ohrozených koronavírusom (TS ASMS 27. apríl 2020).

Prvý prípad ochorenia Covid-19 na Slovensku sa vyskytol iba týždeň po tom, ako prebehli voľby do Národnej rady, v zmysle ktorých došlo k výmene vládnej garnitúry. Do 21. marca však bola ešte pri moci vláda Petra Pellegriniho, ktorá na výskyt prvého prípadu okamžite zareagovala obmedzením letov a vydaním rôznych nariadení a odporúčaní. V tomto pokračovala aj nová vláda Igora Matoviča, ktorá sa zo začiatku tešila veľkej podpore a dôvere. Na základe výskumu *Ako sa máte, Slovensko?* v apríli 2020 takmer polovica respondentov dôverovala vláde (TS ASMS 30. apríl 2020). Táto vysoká podpora mohla byť dôsledkom veľkej popularity vládnych strán, ktoré čerstvo

vyhrali voľby, ako aj dôsledkom vyššie opísaného efektu zomknutia sa okolo vlajky v čase kríz.

V nasledujúcom období však popularitu a dôveru vo vládu naštrbilo niekoľko udalostí. Napriek kritike zo strany odborníkov, ako aj niektorých koalíčných partnerov, na jeseň 2020 premiér Igor Matovič presadil celoplošné testovanie na Covid-19, po ktorom nasledovalo niekoľko ďalších. Nezhody vo vláde však pokračovali aj po testovaniach. Nakoniec v marci 2021 Igor Matovič podal demisiu, najmä v dôsledku vládnej krízy, odštartovanej v dôsledku nejasných podmienok pri nákupe vakcíny Sputnik. Novým premiérom sa stal Eduard Heger, ktorý predtým zastával post ministra financií. Nebola to však jediná výmena vo vláde. K výmene došlo aj na ďalšej kľúčovej pozícii z hľadiska manažovania pandémie. Po tom, ako sa Slovensko opakovane ocitalo na popredných miestach rebríčka úmrtnosti, podal v marci 2021 demisiu aj minister zdravotníctva Marek Krajčí. Týmto krokmi sa vláde podarilo zastaviť pokles dôvery ľudí. Tá sa však v tomto období pohybovala už len na úrovni 15 %. Zdravotníctvu a vedeckým inštitúciám sa však podarilo udržať pomerne vysokú úroveň dôvery. V máji 2021 napríklad lekári a slovenskí vedci predstavovali najdôveryhodnejšie authority, pokiaľ ide o informácie o očkovaní proti ochoreniu Covid-19. Týmto aktérom dôverovalo v tejto súvislosti násobne viac respondentov, ako vláde (TS ASMS 8. jún 2021). Lekári a vedci formovali verejný diskurz na Slovensku už od začiatku pandémie. Boli členmi poradných orgánov vlády pre riešenie s ňou spätých problémov, pravidelne sa vyjadrovali v médiách a z mnohých sa stali verejné známe osobnosti. Z verejného priestoru sa často ozývala kritika odborníkov smerujúca k rozhodnutiam vlády a nechýbala ani verejná konfrontácia názorov. Domnievame sa preto, že skúmať dôveru k vedcom a vedeckým inštitúciám vo vzťahu k dodržiavaniu protipandemických opatrení môže byť v podmienkach Slovenska rovnako opodstatnené, ako skúmať vzťah medzi pocitom ohrozenia či dôvery vo vládu a dodržiavaním opatrení.

Metódy

Našou hlavnou výskumnou otázkou teda bude, aký je vzťah medzi ochotou dodržiavať protipandemické opatrenia a pocitom ohrozenia koronavírusom, dôverou vo vládu a dôverou vo vedecké inštitúcie na Slovensku.

Pri hľadaní odpovede na túto výskumnú otázku sa budeme opierať o sériu výskumov *Ako sa máte, Slovensko?*, ktorú realizovala prieskumná spoločnosť *MNFORCE*, komunikačná agentúra *Seesame* v spolupráci so *Sociologickým ústavom SAV* a *Ústavom výskumu sociálnej komunikácie SAV*. Výskumy boli realizované kvótnym výberom spoločnosťou *MNFORCE*. Vzorka bola vybraná tak, aby bola reprezentatívna pre nasledovné sociodemografické znaky:

pohlavie, vek, kraj, veľkosť miesta bydliska a vzdelanie respondenta. Výskum pokrýva len populáciu, ktorá disponuje pripojením na internet. Vo výskume teda absentujú najmä starší respondenti nepripojení na internet. Od marca 2020 do marca 2022 bolo v rámci projektu Ako sa máte, Slovensko? realizovaných celkovo štrnásť výskumov. V každom z nich bola použitá vzorka 1000 respondentov. Nejedná sa pritom o panelový výskum, t. j. pre každý výskum bola vybraná osobitná vzorka jednotlivcov a výskumy nasledovali vývoj postojov tých istých respondentov v čase.

Zo štrnástich výskumov realizovaných počas koronavírusovej pandémie sme sa rozhodli vybrať tri, pričom sme pri ich výbere sledovali tieto kritéria: porovnateľnosť, teda aby vybrané výskumy pokrývali všetky oblasti, ktoré sme sa rozhodli sledovať; zachytávanie rôznych období z hľadiska epidemiologickej situácie, teda aby boli medzi nimi výskumy realizované tak v čase nízkych, ako aj v čase vysokých počtov osôb nakazených koronavírusom; a časový odstup, teda aby medzi vybranými výskumami uplynulo približne rovnako dlhé obdobie.

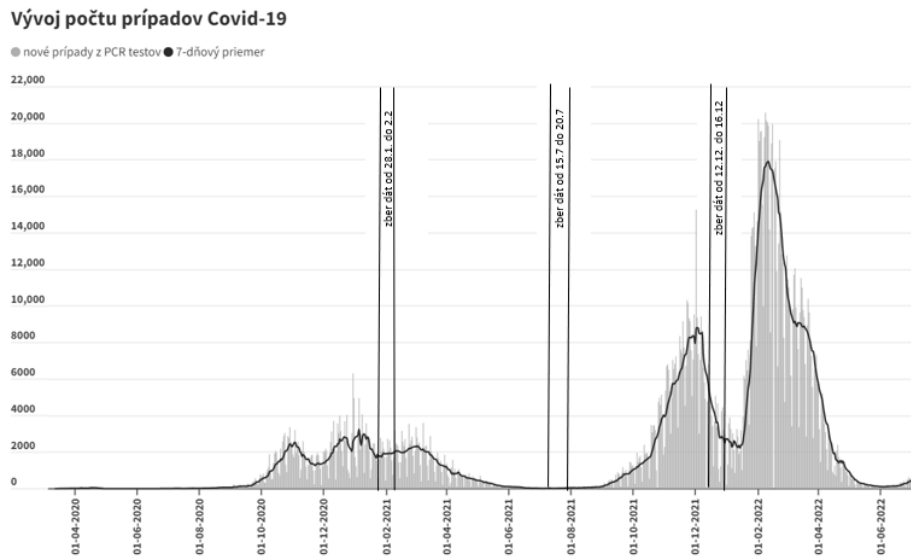
Na základe uvedených kritérií sme vybrali tieto tri výskumy:

- Výskum realizovaný od 28. 1. 2021 do 2.2.2021 zachytáva situáciu počas druhej vlny pandémie. V období zberu dát už počty nakazených síce klesli z dovtedajšieho maxima na nižšie hodnoty, no stále boli vysoké. V tomto období skončila prvá vlna celoplošného testovania a začínala druhá vlna, ktorá sa realizovala v polovici najviac zasiahnutých regiónov Slovenska. Taktiež platil núdzový stav a zákaz vychádzania. Boli zakázané hromadné podujatia, reštaurácie a iné prevádzky verejného stravovania mohli obslúžiť zákazníkov iba v exteriéroch. Platila povinnosť prekrytia horných dýchacích ciest.
- Druhý výskum, ktorý zahrnieme do analýzy, bol realizovaný v letnom období od 15. 7. 2021 do 20. 7. 2021, keď boli počty nakazených na minime, pohybovali sa v desiatkach. Už od polovice mája neplatil núdzový stav, mimoriadna situácia však bola stále v platnosti. Obmedzenia sa odvíjali od tzv. covid automatu, ktorý určoval závažnosť epidemiologickej situácie v jednotlivých okresoch Slovenska. Na začiatku zberu dát patrili 3 okresy k žltým, teda do 2. kategórie podľa závažnosti a ostatné k zeleným (1. stupeň závažnosti), ale 19. júla boli už aj žlté okresy preradené medzi zelené. Naďalej platila povinnosť nosenia rúška v interiéri a na hromadných podujatiach aj v exteriéri. Počet účastníkov hromadných podujatí bol limitovaný a bolo na nich potrebné preukázať sa negatívnym testom.
- Tretí výskum, z ktorého budeme vychádzať, prebehol v období od 12. 12. 2021 do 16. 12. 2021. Krátko pred zberom dát, do 10. decembra bol

v platnosti núdzový stav a zákaz vychádzania, ktorý bol 10. 12. zmiernený a boli otvorené všetky obchody pre očkovaných a ľudí, ktorí Covid-19 prekonali. Naopak, okrem prvého stupňa základných škôl sa v školách vyučovalo dištančne a bolo ohlásené predĺženie vianočných prázdnin (začali sa už 18. decembra). Počet pacientov v nemocniciach kulminoval a epidemiologická situácia sa po vrchole tretej vlny na prelome novembra a decembra začala mierne zlepšovať. Prebiehalo očkovanie všetkých vekových skupín treťou dávkou vakcíny proti koronavírusu.

Termín zberu dát jednotlivých výskumov v kontexte epidemiologickej situácie v danom čase znázorňuje Obrázok č. 1.

Obrázok č. 1: Vývoj počtu prípadov Covid-19 a zber dát pre vybrané vlny výskumu Ako sa máte, Slovensko?

Zdroj: Habas, 2022 a autorka

Porovnanie jednotlivých období, ktoré zachytávajú naše výskumy, môže poukázať na to, ako sa menila miera dodržiavania opatrení v čase, keď platili výrazné obmedzenia a v čase, keď epidemiologická situácia bola pomerne pokojná a taktiež na to, aké faktory mohli ľudí motivovať k dodržiavaniu opatrení. Predpokladáme pritom, že súvislosti medzi závislou a nezávislými premennými ostali zachované vo všetkých troch meraniach.

Meracie nástroje

Závislá premenná

Závislou premennou nášho výskumu bola deklarovaná miera ochoty dodržiavať protipandemické opatrenia, ktorá bola v dotazníkoch meraná touto otázkou: „*Ked' sa zamyslíte nad aktuálne platnými opatreniami na zamedzenie šírenia koronavírusu, kam by ste sa zaradili na nasledovnej škále? Opatrenia na zamedzenie šírenia koronavírusu: 1. Dôkladne dodržiavam; 10. Vôbec nedodržiavam.*“ Možnosti odpovede boli kvôli lepšej interpretovateľnosti výsledkov analýz prekódované na 1 = vôbec nedodržiavam a 10 = dôkladne dodržiavam.

Nezávislé premenné

Nezávislými premennými výskumu boli:

1. Pocit ohrozenia koronavírusom

Pocit ohrozenia koronavírusom bol v dotazníkoch meraný otázkou: „*Cítite sa byť ohrozený/á aktuálnou epidémiou koronavírusu? Odpovedajte na stupnici od 1 po 10, kde 1 = cítim sa veľmi ohrozený/á a 10 = vôbec sa necítim ohrozený/á.*“

Podobne ako v prípade závislej premennej, aj tu sme prekódovali škálu odpovedí na 1 = vôbec sa necítim ohrozený/á a 10 = cítim sa veľmi ohrozený/á.

2. Dôvera vo vládu

Na meranie dôvery vo vládu slúžila v dotazníkoch nasledujúca otázka: „*Dôverujete veľmi, dôverujete menej alebo vôbec nedôverujete tu vymenovaným inštitúciám v súvislosti s krízou spôsobenou šírením koronavírusu? – Vláda*“, pričom respondenti mohli odpovedať na škále od 0 po 10, kde 0 = vôbec nedôverujem a 10 = veľmi dôverujem. Škála bola následne prekódovaná na 1 = vôbec nedôverujem a 11 = veľmi dôverujem.

3. Dôvera vo vedecké inštitúcie na Slovensku

Dôvera vo vedecké inštitúcie bola meraná rovnakým spôsobom ako dôvera vo vládu: „*Dôverujete veľmi, dôverujete menej alebo vôbec nedôverujete tu vymenovaným inštitúciám v súvislosti s krízou spôsobenou šírením koronavírusu? – Vedecké inštitúcie na Slovensku*“, pričom respondenti mohli odpovedať na škále od 0 po 10, kde 0 = vôbec nedôverujem a 10 = veľmi dôverujem. Škála bola následne prekódovaná na 1 = vôbec nedôverujem a 11 = veľmi dôverujem.

Do analýz bolo zahrnutých okrem vyššie opísaných nezávislých premenných aj niekoľko kontrolných sociodemografických ukazovateľov, ktoré

môžu súvisieť s ochotou dodržiavať opatrenia, a to: pohlavie (0 = muž; 1 = žena), vek (1 = 18 – 29 rokov; 2 = 30 – 39 rokov; 3 = 40 – 49 rokov; 4 = 50 – 59 rokov; 5 = 60 a viac rokov), vzdelanie (1 = základné; 2 = stredoškolské bez maturity; 3 = stredoškolské s maturitou; 4 = vysokoškolské) a finančná situácia domácnosti, ktorú sme merali cez schopnosť vyjsť z rozpočtu (1 = ťažké; 2 = ani ťažké, ani ľahké; 3 = ľahké).

Výsledky

Deskriptívne štatistiky závislej a nezávislých premenných v jednotlivých sledovaných obdobiach znázorňuje Tabuľka č. 1.

Tabuľka č. 1: Deskriptívne charakteristiky premenných

	Jan./feb. 2021		Júl 2021		December 2021	
	Priemer	Štd. odchýlka	Priemer	Štd. odchýlka	Priemer	Štd. odchýlka
Dodržiavanie opatrení (1 = vôbec nedodržiavam; 10 = dôkladne dodržiavam)	8.09	2.16	7.22	2.40	7.42	2.31
Pocit ohrozenia koronavírusom (1 = vôbec sa necítim ohrozený/á; 10 = cítim sa veľmi ohrozený/á)	6.30	2.67	5.19	2.62	5.39	2.67
Dôvera vláde (1 = vôbec nedôverujem, 11 = veľmi dôverujem)	4.10	3.18	3.47	2.84	3.34	2.80
Dôvera vedeckým inštitúciám (1 = vôbec nedôverujem, 11 = veľmi dôverujem)	6.68	3.10	5.92	3.27	6.16	3.23

Zdroj: Ako sa máte, Slovensko? január/február 2021, júl 2021, december 2021; vlastné výpočty autorky

Ako je zrejmé z Tabuľky č. 1, na prelome januára a februára 2021 bola miera dodržiavania opatrení veľmi vysoká: na desaťstupňovej škále presahovala hodnotu 8. Podobne bol vysoký aj pocit ohrozenia, ktorý bol najvyšší od apríla 2020 (TS ASMS 8. február 2021). Vlode v tomto období väčšina ľudí skôr nedôverovala. Dôvera k vedeckým inštitúciám bola vyššia, na jedenást' stupňovej škále dosahovala hodnotu 6,7. O pol roka neskôr, v júli 2021, keď bola epidemiologická situácia výrazne lepšia, väčšina ľudí stále deklarovala vysokú mieru dodržiavania opatrení, a to aj napriek tomu, že pocit ohrozenia koronavírusom bol iba priemerný. Dôvera vo vládu od januára mierne klesla a mierny pokles zaznamenala aj dôvera k vedeckým inštitúciám.

V decembri 2021 bola miera dodržiavania opatrení stále pomerne vysoká. Od júla však narástla len veľmi mierne, napriek výrazne horšej epidemiolo-

gickej situácii. Pocit ohrozenia koronavírusom narástol taktiež len minimálne. V dôvere vo vládu nastal medzičasom veľmi mierny pokles, dôvera k vedeckým inštitúciám však naopak, veľmi mierne vzrástla.

Na overenie vzťahu medzi závislou a nezávislými premennými, a teda na zodpovedanie našej výskumnej otázky sme použili multivariačnú analýzu, konkrétne lineárnu regresiu. Výsledky regresii znázorňujú Tabuľky č. 2 až 4.

Tabuľka č. 2: **Vysvetlenie miery dodržiavania opatrení (1 = vôbec nedodržiavam; 10 = dôkladne dodržiavam) na prelome januára a februára 2021 – viacnásobná lineárna regresia**

Január/február 2021					
	B	95% CI	Beta	t	p
Žena (dich. premenná)	0.491	[0.246, 0.736]	0.114	-	0.000
Vek (5 kategórií)	0.090	[0.006, 0.174]	0.065	2.111	0.035
Vysokoškolské vzdelanie (referenčná kategória)					
Základné vzdelanie	-0.038	[-0.638, 0.563]	-0.004	-0.123	0.902
Stredoškolské vzdelanie bez maturity	-0.170	[-0.536, 0.197]	-0.039	-0.909	0.364
Stredoškolské vzdelanie s maturitou	-0.222	[-0.579, 0.135]	-0.050	-1.129	0.223
Vyjsť z rozpočtu: ani ťažké, ani ľahké (referenčná kategória)					
Vyjsť z rozpočtu: ťažké	-0.139	[-0.399, 0.121]	0.025	-1.051	0.401
Vyjsť z rozpočtu: ľahké	0.202	[-0.269, 0.673]	-0.032	0.840	0.294
Pocit ohrozenia koronavírusom (1 = min; 10 = max)	0.308	[0.261, 0.354]	0.382	13.021	0.000
Dôvera vo vládu (1 = min, 11 = max.)	0.502	[0.009, 0.095]	0.077	2.389	0.017
Dôvera vo vedecké inštitúcie (1 = min, 11 = max.)	0.105	[0.059, 0.151]	0.151	4.505	0.000
R²	0.266				
Df Regression	10				
Df Residual	959				
Df Total	969				
F (sig.)	34.751 (0.000)				

Zdroj: Ako sa máte, Slovensko? január/február 2021; vlastné výpočty autorky

Tabuľka č. 3: **Vysvetlenie miery dodržiavania opatrení** (1 = vôbec nedodržiavam; 10 = dôkladne dodržiavam) **v júli 2021 – viacnásobná lineárna regresia**

Júl 2021					
	B	95% CI	Beta	t	p
Žena (dich. premenná)	0.498	[0.237, 0.760]	0.104	3.737	0.000
Vek (5 kategórií)	0.125	[0.039, 0.211]	0.081	2.857	0.004
Vysokoškolské vzdelanie (referenčná kategória)					
Základné vzdelanie	0.278	[-0.384, 0.941]	0.026	0.824	0.410
Stredoškolské vzdelanie bez maturity	-0.061	[-0.452, 0.329]	- 0.013	-0.309	0.758
Stredoškolské vzdelanie s maturitou	-0.153	[-0.537, 0.231]	-0.031	-0.780	0.436
Vyjsť z rozpočtu: ani ťažké, ani ľahké (referenčná kategória)					
Vyjsť z rozpočtu: ťažké	0.085	[-0.213, 0.383]	0.017	0.562	0.575
Vyjsť z rozpočtu: ľahké	0.062	[-0.334, 0.459]	0.009	0.309	0.758
Pocit ohrozenia koronavírusom (1 = min; 10 = max)	0.344	[0.293, 0.394]	0.376	13.344	0.000
Dôvera vo vládu (1 = min, 11 = max.)	0.105	[0.048, 0.161]	0.123	3.626	0.000
Dôvera vo vedecké inštitúcie (1 = min, 11 = max.)	0.160	[0.109, 0.211]	0.219	6.174	0.000
R²	0.271				
Df Regression	10				
Df Residual	962				
Df Total	972				
F (sig.)	35.711 (0.000)				

Zdroj: Ako sa máte, Slovensko? júl 2021; vlastné výpočty autorky

Tabuľka č. 4: **Vysvetlenie miery dodržiavania opatrení** (1 = vôbec nedodržiavam; 10 = dôkladne dodržiavam) **v decembri 2021 – viacnásobná lineárna regresia**

December 2021					
	B	95% CI	Beta	t	p
Žena (dich. premenná)	0.221	[-0.038, 0.479]	0.048	1.674	0.095
Vek (5 kategórií)	0.138	[0.053, 0.223]	0.093	3.183	0.002
Vysokoškolské vzdelanie (referenčná kategória)					
Základné vzdelanie	-1.049	[-1.696, -0.402]	- 0.103	-3.183	0.002
Stredoškolské vzdelanie bez maturity	-0.525	[-0.910, -0.140]	- 0.112	-2.673	0.008
Stredoškolské vzdelanie s maturitou	-0.426	[-0.809, -0.043]	- 0.088	-2.181	0.029
Vyjst' z rozpočtu: ani ťažké, ani ľahké (referenčná kategória)					
Vyjst' z rozpočtu: ťažké	-0.164	[-0.444, 0.116]	- 0.034	-1.151	0.250
Vyjst' z rozpočtu: ľahké	-0.105	[-0.527, 0.318]	- 0.015	-0.486	0.627
Pocit ohrozenia koronavírusom (1 = min; 10 = max)	0.279	[0.230, 0.329]	0.322	11.047	0.000
Dôvera vo vládu (1 = min, 11 = max.)	0.068	[0.015, 0.121]	0.082	2.500	0.013
Dôvera vo vedecké inštitúcie (1 = min, 11 = max.)	0.147	[0.099, 0.195]	0.205	6.022	0.000
R²	0.249				
Df Regression	10				
Df Residual	954				
Df Total	964				
F (sig.)	31.680 (0.000)				

Zdroj: Ako sa máte, Slovensko? december 2021; vlastné výpočty autorky

Z výsledkov analýzy vyplýva, že ženy dodržiavali opatrenia v signifikantne vyššej miere ako muži, a to najmä v prvej a druhej sledovanej vlne výskumu. Podobne ako ženské pohlavie aj vyšší vek prispieval k rešpektovaniu zavedených obmedzení. Avšak medzi vzdelaním a dodržiavaním opatrení už bol vzťah menej jednoznačný: z troch sledovaných období bolo vzdelanie signifikantné iba v decembri. V tomto meraní respondenti s nižším vzdelaním dodržiavali opatrenia v signifikantne menšej miere než opýtaní s vysokoškolským vzdelaním.

Medzi schopnosťou vyjsť z rozpočtu a dodržiavaním opatrení sa neprejavil signifikantný vzťah v ani jednom zo sledovaných období.

Najsilnejšia súvislosť sa preukázala medzi pocitom ohrozenia koronavírusom a mierou dodržiavania opatrení. Z výsledkov analýzy je zrejmé, že tento vzťah je takmer rovnako silný vo všetkých troch sledovaných obdobiach, bez ohľadu na aktuálny počet nakazených či rozsah obmedzení. Podobne ako pocit ohrozenia koronavírusom, vo všetkých troch výskumoch je signifikantná dôvera vo vedecké inštitúcie, ako aj vo vládu.

Diskusia

Z hľadiska vzťahu medzi socioekonomickými ukazovateľmi a ochotou dodržiavať opatrenia sú naše zistenia v súlade so závermi empirických výskumov, ktoré poukazujú na väčšiu ochotu žien a starších ľudí dodržiavať opatrenia. V prípade žien literatúra dlhodobo poukazuje na ich väčšiu ochotu zapojiť sa do činností, ktoré chránia zdravie (pozri napr. Galasso et al. 2020). Ek (2015) tento jav vysvetľuje tým, že ženy sa na jednej strane viac zaujímajú a aktívnejšie vyhľadávajú informácie súvisiace so zdravím a na druhej strane aj častejšie dostávajú takéto informácie od svojich blízkych. Informovanie o témach v súvislosti so zdravím zo strany autorít by malo preto podľa Eka viac reflektovať na rodové rozdiely v tejto oblasti.

V súvislosti s vekom môžeme predpokladať, že vyššia ochota starších ľudí dodržiavať opatrenia môže súvisieť s tým, že na Slovensku bola autoritami od začiatku pandémie aktívne komunikovaná informácia o závažnejších dôsledkoch nakazenia v prípade starších ľudí. Na to reflektovali aj niektoré opatrenia, napríklad vyhradené hodiny na nakupovanie pre ľudí nad 60 rokov.

Pri skúmaní vzťahu medzi ekonomickou situáciou domácnosti a dodržiavaním opatrení sme vychádzali z dát o subjektívne vnímanej schopnosti respondenta vyjsť z príjmu. Signifikantný vzťah sa v tomto prípade nepotvrdil. Domnievame sa však, že premenná subjektívnej schopnosti vyjsť z príjmu nerozlišovala dostatočne medzi rôznymi príjmovými skupinami a v budúcnosti by bolo potrebné overiť tento vzťah pomocou ďalších indikátorov ekonomickej situácie domácnosti.

V súlade s našou hypotézou sa potvrdila pozitívna súvislosť medzi pocitom ohrozenia a dodržiavaním opatrení. Na dôležitosť pocitu ohrozenia zdravia poukázali už aj výskumy realizované počas pandémie prasacej chrípky v roku 2009, podľa ktorých ľudia dodržiavali protiepidemické opatrenia s väčšou pravdepodobnosťou, ak vnímali väčšie riziko nákazy, ochorenie považovali za závažné a ak mali pocit, že majú dosah na to, či sa nakazia, alebo nie (pozri napr. Bish – Michie 2010; Prati et al. 2011; Murphy et al. 2020). K podobným záverom dospeli aj výskumy realizované počas pandémie Covid-19. Napríklad Dryhurst a kol. (2020), ktorí porovnávali desať krajín sveta zistili, že vnímanie rizika signifikantne koreluje s dodržiavaním opatrení vo všetkých desiatich

štátoch. Podobne Murphy a kol. (2020) na základe svojho výskumu na austrálskej vzorke identifikovali väčšiu ochotu dodržiavať opatrenia u respondentov, ktorí vnímali väčšie riziko nakazenia a považovali ochorenie za závažné. Franzen a Wöhner (2021) k týmto zisteniam dodávajú, že nielen strach o vlastné zdravie, ale aj starosť o blízkych môžu byť motiváciou k dodržiavaniu opatrení.

Výsledky nášho výskumu, v súlade s našimi hypotézami, upozorňujú okrem dôležitosti pocitu ohrozenia aj na dôležitosť dôvery, podobne ako mnohé zahraničné štúdie (pozri napr. Bargain – Aminjonov 2020; Dohle et al. 2020; Wong et al. 2020; Plohl – Musil 2021). Analýza dát zo Slovenska potvrdzuje zistenia, ktoré zdôrazňujú najmä úlohu dôvery vo vládu a dôvery vo vedecké inštitúcie. V našom prípade sa navyše preukázalo, že medzi dôverou vo vedecké inštitúcie a mierou dodržiavania opatrení je silnejší vzťah ako medzi dôverou vo vládu a dodržiavaním opatrení. Hafner-Fink a Uhan (2021) hovoria v tejto súvislosti o posune predmetu dôvery z jednej inštitúcie na druhú. Podľa nich práve tento posun predmetu dôvery môže vysvetliť dodržiavanie vládou vydaných opatrení aj vtedy, keď je dôvera vo vládu nízka. Naša analýza však naznačuje, že dôvera vo vládu a vo vedecké inštitúcie sa skôr dopĺňajú. Pokles dôvery vo vládu medzi januárom a decembrom totiž nespôsobil nárast dôvery vo vedecké inštitúcie (Tabuľka č. 1) a obe premenné sú v pozitívnom vzťahu s mierou dodržiavania opatrení (Tabuľky č. 2 – 4). K podobnému záveru dospeli napríklad Dohle a kol. (2020) na základe výskumu realizovaného na nemeckej vzorke. Podobne ako my aj oni identifikovali silnejší vzťah v prípade dôvery vo vedecké inštitúcie. Wynen a kol. (2022) taktiež potvrdili dôležitosť dôvery vo vládu a dôvery k expertom počas pandémie Covid-19.

Z výsledkov našej regresnej analýzy je však zrejmé, že modely dokážu vysvetliť 25 % až 27 % variancie závislej premennej, čo znamená, že môže existovať niekoľko ďalších faktorov, ktoré prispievajú k dodržiavaniu opatrení.

Ako veľkú pridanú hodnotu nášho výskumu vnímame možnosť sledovania skúmaných vzťahov v troch časových obdobiach, ktoré boli charakterizované rôznou mierou šírenia koronavírusu. Naše výsledky vypovedajú o pomerne vysokej stabilite, najmä pokiaľ ide o vzťah medzi pocitom ohrozenia koronavírusom, dôverou vo vládu a vo vedecké inštitúcie a ochotou dodržiavať opatrenia. Domnievame sa, že jedným z dôvodov tejto stability môžu byť dobre nastavené opatrenia, ktoré adekvátne reagovali na aktuálnu epidemiologickú situáciu a nevyvolali väčší odpor zo strany verejnosti.

Záver

Koronavírus Covid-19 zasiahol Slovensko pomerne tvrdo – po dvoch rokoch pandémie sa v celosvetovom meradle umiestňujeme na jedenástom mieste podľa počtu úmrtí na Covid-19 na milión obyvateľov (Our world in data k 21. 7. 2022). V čase písania tejto práce je taktiež zrejmé, že vírus nezmizol, čo môže znova vyústiť do zavedenia opatrení na zabránenie šírenia vírusu, ako napríklad povinné prekrytie horných dýchacích ciest či obmedzenie počtu účastníkov na hromadných podujatiach. Z hľadiska ich účinnosti je však kľúčové položiť si otázku, čo motivuje ľudí k tomu, aby tieto opatrenia rešpektovali a dodržiavali. Túto otázku sme sa snažili zodpovedať na základe dát zozbieraných v rámci série výskumov Ako sa máte, Slovensko?, pričom sme sa sústredili na tri vlny výskumu zrealizované na prelome januára a februára, v júli a v decembri roku 2021. Tieto výskumy zachytávali verejnú mienku v období, keď sa denné prírastky pozitívnych prípadov pohybovali v stovkách a v tisíckach (január/február a december), ako aj v období, keď boli počty nových prípadov pomerne nízke a pohybovali sa v desiatkach (júl).

Naše dáta vypovedajú o pomerne vysokej deklarovanej miere dodržiavania opatrení vo všetkých troch sledovaných obdobiach (priemer na 10-stupňovej škále sa pohyboval v rozmedzí od 7,2 do 8,1). V tejto súvislosti je však potrebné poznamenať, že opatrenia boli prispôsobené epidemiologickej situácii, t. j. neboli vo všetkých troch obdobiach rovnaké.

Na základe dostupnej literatúry sme predpokladali, že k vysokej ochote dodržiavať tieto opatrenia prispel najmä pocit ohrozenia koronavírusom, dôvera vo vládu, dôvera vo vedecké inštitúcie a niektoré demografické faktory ako pohlavie, vek, vzdelanie či schopnosť vyjsť z príjmu.

Regresná analýza potvrdila dôležitosť väčšiny sledovaných premenných. Ženy a starší ľudia preukázali vyššiu mieru dodržiavania opatrení v dvoch meraniach. Signifikantný vzťah medzi vzdelaním a dodržiavaním opatrení sa však prejavil iba v jednej vlne a medzi schopnosťou vyjsť z príjmu a dodržiavaním opatrení sa neprejavil vôbec. V prípade schopnosti vyjsť z príjmu sa domnievame, že nerozlišovala dostatočne medzi jednotlivými kategóriami obyvateľov podľa príjmovej situácie a bolo by ju potrebné nahradiť alebo doplniť inou, viac rozlišujúcou premennou, čo naše dáta neumožnili.

Sociodemografické ukazovatele však samy osebe nepovedia celý príbeh o spoločenských súvislostiach dodržiavania opatrení. Analýza dát totiž poukázala na to, že pocit ohrozenia koronavírusom, dôvera vo vládu a dôvera vo vedecké inštitúcie sú pre dodržiavanie opatrení dôležitejšími faktormi, a to bez ohľadu na to, aká je aktuálna epidemiologická situácia. Pre udržanie, resp. zvyšovanie ochoty dodržiavať opatrenia teda môže byť kľúčový na jednej strane apel na zdravotné a iné riziká spojené s pandemiou koronavírusu a na

druhej strane budovanie dôvery vo vládu a aktívne zapájanie vedcov a vedeckých inštitúcií do rozhodovania a informovania o koronavíruse. Pri informovaní môže byť vzhľadom na zistené rodové rozdiely taktiež dôležité zamerať sa zvlášť na mužov a zvlášť na ženy.

Tieto zistenia považujeme za významné z mnohých hľadísk. Náš výskum však má aj určité obmedzenia. Jedná sa o tri nezávislé výskumy, nie o panelový výskum, preto možnosti sledovania vývoja v čase sú do značnej miery obmedzené. Ďalej zber dát prebiehal online formou, čo znamená, že bol obmedzený na obyvateľov disponujúcich pripojením na internet a určitou mierou digitálnych zručností. Voľba metódy zberu dát vyplývala najmä z platných obmedzení pohybu počas niektorých období a zo zdravotného rizika, ktorý by mohol predstavovať fyzický kontakt s anketárom. Táto metóda však má aj výhody: respondenti môžu mať väčší pocit anonymity a úprimnejšie odpovedať na otázky týkajúce sa napríklad mier dodržiavania opatrení. Ako ďalšie obmedzenie vnímame, že závislá premenná skúmala deklarovanú a nie reálnu mieru dodržiavania opatrení. Taktiež nerozlišovala medzi jednotlivými opatreniami, ktoré mohli respondenti dodržať v rôznej miere, skúmala celkové sebahodnotenia respondentov. Tento prístup však mal výhodu v tom, že vďaka nemu boli porovnateľné rôzne fázy pandémie, počas ktorých platili rôzne obmedzenia.

Napriek obmedzeniam sa domnievame, že naša štúdia môže prispieť k lepšiemu pochopeniu dodržiavania opatrení počas pandémie a taktiež môže byť inšpiráciou pre ďalšie výskumy. Jedným zo smerov, ktorým by sa výskum mohol uberať, je napríklad pokus o odkrytie ďalších súvislostí dodržiavania opatrení, ktoré ostali v našom výskume nepreskúmané.

Marianna Mrva je vedecká pracovníčka na Sociologickom ústave SAV. Venuje sa najmä fenoménu spoločenskej dôvery.

LITERATÚRA

- AKO SA MÁTE, SLOVENSKO? JANUÁR/FEBRUÁR 2021: Dátový súbor dostupný v Slovenskom archíve sociálnych dát.
http://sasd.sav.sk/sk/data_katalog_abs.php?id=sasd_2021001
- AKO SA MÁTE, SLOVENSKO? JÚL 2021: Dátový súbor dostupný v Slovenskom archíve sociálnych dát.
http://sasd.sav.sk/sk/data_katalog_abs.php?id=sasd_2021004
- AKO SA MÁTE, SLOVENSKO? DECEMBER 2021: Dátový súbor dostupný v Slovenskom archíve sociálnych dát.
http://sasd.sav.sk/sk/data_katalog_abs.php?id=sasd_2021006
- BAEKGAARD, M. – CHRISTENSEN, J. – MADSEN, J. K. – MIKKELSEN, K. S., 2020: Rallying around the flag in times of COVID-19: Societal lockdown and trust in democratic institutions. *Journal of Behavioral Public Administration* 3(2):1–28. <https://doi.org/10.30636/jbpa.32.172>
- BAHNA, M. – KLOBUCKÝ, R. – MRVA, M. – ZAGRAPAN, J., 2020: Working Papers in Sociology. 1/2020. Sociologický ústav SAV. Dostupné na adrese: http://www.sociologia.sav.sk/pdf/Working_Papers_in_Sociology_012020.pdf (dňa 22.7.2022)
- BARGAIN, O. – AMINJONOV, U., 2020: Trust and compliance to public health policies in times of COVID-19. *Journal of Public Economics* 192: 104316. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2020.104316>
- BISH, A. – MICHIE, S., 2010: Demographic and attitudinal determinants of protective behaviours during a pandemic: A review. *British Journal of Health Psychology* 15(4): 797–824. <https://doi.org/10.1348/135910710X485826>
- BLAIR, R. A. – MORSE, B. S. – TSAI, L. L., 2017: Public health and public trust: Survey evidence from the Ebola Virus Disease epidemic in Liberia. *Social Science and Medicine* 172: 89–97. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2016.11.016>
- BOL, D. – GIANI, M. – BLAIS, A. – LOEWEN, P. J., 2021: The effect of COVID-19 lockdowns on political support: Some good news for democracy? *European Journal of Political Research* 60(2): 497–505. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12401>
- CAPLANOVA, A. – SIVAK, R. – SZAKADATOVA, E., 2021: Institutional Trust and Compliance with Measures to Fight COVID-19. *International Advances in Economic Research* 27: 47– 60. <https://doi.org/10.1007/s11294-021-09818-3>
- CHMUTINA, K. – WIERSMA, B. – GOODIER, C. I. – DEVINE-WRIGHT, P., 2014: Concern or compliance? Drivers of urban decentralised energy initiatives. *Sustainable Cities and Society* 10: 122–129. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.scs.2013.07.001>
- CHUANG, Y. C. – HUANG, Y. L. – TSENG, K. C. – YEN, C. H. – YANG, L. H., 2015: Social capital and health-protective behavior intentions in an influenza pandemic. *PLOS ONE* 10(4): e0122970. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0122970>

- DEVINE, D. – GASKELL, J. – JENNINGS, W. – STOKER, G., 2021: Trust and the Coronavirus Pandemic: What are the Consequences of and for Trust? An Early Review of the Literature. *Political Studies Review* 19(2): 274–285. <https://doi.org/10.1177/1478929920948684>
- DOHLE, S. – WINGEN, T. – SCHREIBER, M., 2020: Acceptance and adoption of protective measures during the COVID-19 pandemic: The role of trust in politics and trust in science. *Social Psychological Bulletin* 15(4): 1–23. <https://doi.org/10.32872/spb.4315>
- DRYHURST, S. – SCHNEIDER, C. R. – KERR, J. – FREEMAN, A. L. J. – RECCHIA, G. – VAN DER BLES, A. M. – SPIEGELHALTER, D. – VAN DER LINDEN, S., 2020: Risk perceptions of COVID-19 around the world. *Journal of Risk Research* 23(7–8): 994–1006. <https://doi.org/10.1080/13669877.2020.1758193>
- EK, F., 2015: Gender differences in health information behaviour: A Finnish population-based survey. *Health Promotion International* 30(3): 736–745. <https://doi.org/10.1093/heapro/dat063>
- FRANZEN, A. – WÖHNER, F., 2021: Coronavirus risk perception and compliance with social distancing measures in a sample of young adults: Evidence from Switzerland. *PLOS ONE* 16(2): e0247447. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0247447>
- GALASSO, V. – PONS, V. – PROFETA, P., 2020: Gender differences in Covid-19 attitudes and behavior: Panel evidence from eight countries. *PNAS* 117(44): 27285–27291. <https://doi.org/10.1073/pnas.2012520117>
- HABAS, J., 2022: Vývoj počtu prípadov Covid-19. Dostupné na <https://domov.sme.sk/c/22357333/koronavirus-a-slovensko-grafy.html> (dňa 1.2.2023)
- HAFNER-FINK, M. – UHAN, S., 2021: Life and Attitudes of Slovenians during the COVID-19 Pandemic: The Problem of Trust. *International Journal of Sociology* 51(1): 76–85. <https://doi.org/10.1080/00207659.2020.1837480>
- HAMILTON, L. C. – HARTTER, J. – SAITO, K., 2015: Trust in Scientists on Climate Change and Vaccines. *SAGE Open* 5(3). <https://doi.org/10.1177/2158244015602752>
- HAN, Q. – ZHENG, B. – CRISTEA, M. – AGOSTINI, M. – BELANGER, J. J. – GUTZKOW, B. – KREIENKAMP, J., 2021: Trust in government regarding COVID-19 and its associations with preventive health behaviour and prosocial behaviour during the pandemic: A cross-sectional and longitudinal study. *Psychological Medicine* 1–11. <https://doi.org/10.1017/S0033291721001306>
- HEEMSKERK, A. – LIN, T. – HARRIS, E. – VAN BAVEL, J. – EBNER, N., 2021: Age and Gender Demographics Predict Compliance with COVID-19 Public Health Measures: Data from a Global Sample. *Innovation in Aging* 5(Supplement_1): 881. <https://doi.org/10.1093/geroni/igab046.3207>
- HENDRIKS, F. – KIENHUES, D. – BROMME, R., 2016: Trust in Science and the Science of Trust. In: Blöbaum, B. (ed.). Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-28059-2_8

- HETHERINGTON, M. J. – NELSON, M., 2003: Anatomy of a rally effect: George W. Bush and the war on terrorism. *PS – Political Science and Politics* 36(1): 37–44. <https://doi.org/10.1017/S1049096503001665>
- HROMATKO, I. – TONKOVIĆ, M. – VRANIC, A., 2021: Trust in Science, Perceived Vulnerability to Disease, and Adherence to Pharmacological and Non-pharmacological COVID-19 Recommendations. *Frontiers in Psychology* 12: 664554 <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.664554>
- JAUREGUIZAR, J. – REDONDO, I. – GALENDE, N. – OZAMIZ, N., 2021: Factors related to compliance with the COVID-19 health regulations among young people. *World journal of psychiatry* 11(12): 1247–1258. <https://doi.org/10.5498/wjp.v11.i12.1247>
- JOHANSSON, B. – HOPMANN, D. N. – SHEHATA, A., 2021: When the rally-around-the-flag effect disappears, or: when the COVID-19 pandemic becomes “normalized.” *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 31(S1): 321–334. <https://doi.org/10.1080/17457289.2021.1924742>
- KAZEMIAN, S. – FULLER, S. – ALGARA, C., 2021: The role of race and scientific trust on support for COVID-19 social distancing measures in the United States. *PLOS ONE* 16(7): e0254127. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0254127>
- KESTILÄ-KEKKONEN, E. – KOIVULA, A. – TIIHONEN, A., 2022: When trust is not enough. A longitudinal analysis of political trust and political competence during the first wave of the COVID-19 pandemic in Finland. *European Political Science Review* 14(3): 424–440. <https://doi.org/10.1017/S1755773922000224>
- KLOBUCKÝ, R. – MRVA, M., 2019: Vývoj spoločenskej dôvery. In: Rabušic, L., Kusá, Z., Manea Chromková, B., Strapcová, K. (eds.): *Odděleně spolu? Česko a Slovensko optikou vývoje hodnot po roce 1991*. Bratislava: Slovart.
- KRITZINGER, S. – FOUCAULT, M. – LACHAT, R. – PARTHEYMÜLLER, J. – PLESCIA, C. – BROUARD, S., 2021: ‘Rally round the flag’: the COVID-19 crisis and trust in the national government. *West European Politics* 44(5–6): 1205–1231. <https://doi.org/10.1080/01402382.2021.1925017>
- KUDRNÁČ, A. – KLUSÁČEK, J., 2022: The Temporary Increase in Trust in Government and Compliance with Anti-pandemic Measures at the Start of the Covid-19 Pandemic. *Czech Sociological Review* 58(2): 119–150. <https://doi.org/10.13060/csr.2022.016>
- LALOT, F. – HEERING, M. S. – RULLO, M. – TRAVAGLINO, G. A. – ABRAMS, D., 2022: The dangers of distrustful complacency: Low concern and low political trust combine to undermine compliance with governmental restrictions in the emerging Covid-19 pandemic. *Group Processes and Intergroup Relations* 25(1): 106–121. <https://doi.org/10.1177/1368430220967986>
- MAZZA, J. – SCIPIONI, M., 2022: *The Brief Rally Around the Flag Effect of COVID-19 in Europe*. Luxemburg: Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2760/657577>
- MUELLER, J. E., 1973: *War, presidents, and public opinion*. New York: John Wiley & Sons.

- MURPHY, K. – WILLIAMSON, H. – SARGEANT, E. – MCCARTHY, M., 2020: Why people comply with COVID-19 social distancing restrictions: Self-interest or duty? *Australian & New Zealand Journal of Criminology* 53(4): 477–496. <https://doi.org/10.1177/0004865820954484>
- NIELSEN, J. H. – LINDVALL, J., 2021: Trust in government in Sweden and Denmark during the COVID-19 epidemic. *West European Politics* 44(5–6): 1180–1204. <https://doi.org/10.1080/01402382.2021.1909964>
- NISA, C. F. – BÉLANGER, J. J. – FALLER, D. G., et al., 2021: Lives versus Livelihoods? Perceived economic risk has a stronger association with support for COVID-19 preventive measures than perceived health risk. *Scientific Reports* 11: 9669. <https://doi.org/10.1038/s41598-021-88314-4>
- NIVETTE, A. – RIBEAUD, D. – MURRAY, A. – STEINHOFF, A. – BECHTIGER, L. – HEPP, U. – SHANAHAN, L. – EISNER, M., 2021: Non-compliance with COVID-19-related public health measures among young adults in Switzerland: Insights from a longitudinal cohort study. *Social science & medicine* 268: 113370. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2020.113370>
- OKSANEN, A. – KAAKINEN, M. – LATIKKA, R. – SAVOLAINEN, I. – SAVELA, N. – KOIVULA, A., 2020: Regulation and trust: 3-month follow-up study on COVID-19 mortality in 25 European countries. *JMIR Public Health and Surveillance* 6(2): e19218. <https://doi.org/10.2196/19218>
- OLSEN, A. L. – HJORTH, F., 2020: Willingness to Distance in the COVID-19. OSF Working paper. Dostupné na internete: <https://osf.io/xpwwg2> (dňa 22.7.2022)
- OUR WORLD IN DATA k 21.7.2022. Dostupné na internete: <https://ourworldindata.org/explorers/coronavirus-data-explorer> (dňa 22.7.2022)
- PAGLIARO, S. SACCHI, S. – PACILLI, M. G. – BRAMBILLA, M. – LIONETTI, F. – BETTACHE, K., et al., 2021: Trust predicts COVID-19 prescribed and discretionary behavioral intentions in 23 countries. *PLOS ONE* 16(3): e0248334. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0248334>
- PLOHL, N. – MUSIL, B., 2021: Modeling compliance with COVID-19 prevention guidelines: the critical role of trust in science. *Psychology, Health and Medicine* 26(1): 1–12. <https://doi.org/10.1080/13548506.2020.1772988>
- PRATI, G. – PIETRANTONI, L. – ZANI, B., 2011: Compliance with recommendations for pandemic influenza H1N1 2009: the role of trust and personal beliefs. *Health education research* 26(5): 761–769. <https://doi.org/10.1093/her/cyr035>
- RAMOS, R. – SANZ, C., 2020: Backing the Incumbent in Difficult Times: The Electoral Impact of Wildfires. *Comparative Political Studies* 53(3–4): 469–499. <https://doi.org/10.1177/0010414019858959>
- ROWE, R. – CALNAN, M., 2006: Trust relations in health care – the new agenda. *European Journal of Public Health* 16(1): 4–6. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckl004>

- SIEGRIST, M. – LUCHSINGER, L. – BEARTH, A., 2021: The Impact of Trust and Risk Perception on the Acceptance of Measures to Reduce COVID-19 Cases. *Risk analysis* 41(5): 787-800. <https://doi.org/10.1111/risa.13675>
- SLOVENSKÝ ARCHÍV SOCIÁLNYCH DÁT (SASD): Dostupné na internete: <http://sasd.sav.sk/sk/> (dňa 27.7.2022)
- SCHRAFF, D., 2020: Political trust during the Covid-19 pandemic: Rally around the flag or lockdown effects? *European Journal of Political Research* 60(4): 1007–1017. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12425>
- SEDGWICK, D. – HAWDON, J. – RÄSÄNEN, P. – KOIVULA, A., 2022: The Role of Collaboration in Complying With COVID-19 Health Protective Behaviors: A Cross-National Study. *Administration and Society* 54(1): 29–56. <https://doi.org/10.1177/00953997211012418>
- SEGAL, K. – JONG, J. – HALBERSTADT, J., 2018: The fusing power of natural disasters: An experimental study. *Self and Identity* 17(5): 574–586. <https://doi.org/10.1080/15298868.2018.1458645>
- SIX, F. – DE VADDER, S. – GLAVINA, M. – VERHOEST, K. – PEPERMANS, K., 2021: What drives compliance with COVID-19 measures over time? Explaining changing impacts with Goal Framing Theory. *Regulation & Governance*.
- STOROPOLI, J. – BRAGA DA SILVA NETO, W. L. – MESCH, G. S., 2020: Confidence in social institutions, perceived vulnerability and the adoption of recommended protective behaviors in Brazil during the COVID-19 pandemic. *Social Science and Medicine* 265: 113477. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2020.113477>
- TS ASMS, 27. apríl 2020: Tlačová správa z výskumu Ako sa máte, Slovensko? z 27. apríla 2020. Dostupné na internete: http://sociologia.sav.sk/cms/uploaded/3132_attach_TS_ASMS_April2020.pdf (dňa 22.7.2022)
- TS ASMS, 30. apríl 2020: Tlačová správa z výskumu Ako sa máte, Slovensko? z 30. apríla 2020. Dostupné na internete: http://sociologia.sav.sk/cms/uploaded/3133_attach_TS_ASMS_April2020_2.pdf (dňa 22.7.2022)
- TS ASMS, 8. jún 2021: Tlačová správa z výskumu Ako sa máte, Slovensko? z 8. júna 2021 Dostupné na internete: http://sociologia.sav.sk/cms/uploaded/3193_attach_institucie_dovera_TS_maj_2021.pdf (dňa 22.7.2022)
- TS ASMS, 8. február 2021: Tlačová správa z výskumu Ako sa máte, Slovensko? z 8. februára 2021 Dostupné na internete: http://sociologia.sav.sk/cms/uploaded/3176_attach_ASMS_obavy_a_opatrnost_februar_2021.pdf (dňa 22.7.2022)
- ÚVZSR 2020: Slovensko zaznamenalo prvý potvrdený prípad ochorenia COVID-19. Dostupné na internete: https://www.uvzsr.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=4061:slovensko-zaznamenalo-prvy-potvrdeny-pripad-ochorenia-covid-19&catid=250:koronavirus-2019-ncov&Itemid=153 (dňa 22.7.2022)
- VIETRI, J. T. – LI, M. – GALVANI, A. P. – CHAPMAN, G. B., 2012: Vaccinating to help ourselves and others. *Medical decision making* 32(3): 447–458. <https://doi.org/10.1177/0272989X11427762>

- WANG, D. – MARMO-ROMAN, S. – KRASE, K. – PHANORD, L., 2021: Compliance with preventative measures during the COVID-19 pandemic in the USA and Canada: Results from an online survey. *Social work in health care* 60(3): 240–255. <https://doi.org/10.1080/00981389.2020.1871157>
- WISSENSCHAFTBAROMETER CORONA SPECIAL 2022. Dostupné na internete: <https://www.wissenschaft-im-dialog.de/projekte/wissenschaftsbarometer/wissenschaftsbarometer-corona-spezial/> (dňa 7.6.2022).
- WRIGHT, A. L. – SONIN, K. – DRISCOLL, J. – WILSON, J., 2020: Poverty and Economic Dislocation Reduce Compliance with COVID-19 Shelter-in-Place Protocols. *Journal of Economic Behavior and Organization* 180: 544–554. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2020.10.008>
- WONG, L. P. – WU, Q. HONG – CHEN, X. – CHEN, Z. – ALIAS, H. – SHEN, M. – HU, J. CEN – DUAN, S. – ZHANG, J. J. – HAN, L., 2020: The role of institutional trust in preventive and treatment-seeking behaviors during the 2019 novel coronavirus (2019-nCoV) outbreak among residents in Hubei, China. *medRxiv* 2020.02.15.20023333. <https://doi.org/10.1101/2020.02.15.20023333>
- WYNEN, J. – OP DE BEECK, S. – VERHOEST, K. – GLAVINA, M. – SIX, F. – VAN DAMME, P. – BEUTELS, P. – HENDRICKX, G. – PEPERMANS, K., 2022: Taking a COVID-19 Vaccine or Not? Do Trust in Government and Trust in Experts Help us to Understand Vaccination Intention? *Administration and Society* 1–27. <https://doi.org/10.1177/00953997211073459>
- YAM, K. C. – JACKSON, J. C. – BARNES, C. M. – LAU, J. – QIN, X. – LEE, H. Y., 2020: The rise of COVID-19 cases is associated with support for world leaders. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 117(41): 25429–25433. <https://doi.org/10.1073/pnas.2009252117>
- ZHAO, E. – WU, Q. – CRIMMINS, E. M. – AILSHIRE, J. A., 2020: Media trust and infection mitigating behaviours during the COVID-19 pandemic in the USA. *BMJ Global Health* 5(10): s. 1–10. <https://doi.org/10.1136/bmjgh-2020-003323>
- ZHAO, S. Z. – WONG, J. Y. – WU, Y. – CHOI, E. P. – WANG, M. P. – LAM, T. H., 2020: Social Distancing Compliance under COVID-19 Pandemic and Mental Health Impacts: A Population-Based Study. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17(18):6692. <https://doi.org/10.3390/ijerph17186692>